

Исминг-иқболинг

ЧИРОЙЛИ
ИСМЛАР
ТУПЛАМИ

ЧИРОЙЛИ ИСМЛАР ТЎПЛАМИ

ҚАЙТА НАШР

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2013

УЎК: 821

КБК: 81.2 Ўзб-4

Б-25

Бекмуродов Н. Чиройли исмлар тўплами. –Т.: «Янги аср авлоди», 2013. – 376 б.

ISBN 978-9943-08-977-8

Ота-онанинг фарзанди олдидаги муқаддас бурчларидан бири унга чиройли ва тўғри исм қўйишдан иборатдир. Дарҳақиқат, инсоннинг исми унинг келажак тақдирига ҳам дахлдордир.

Хўш, сиз ўз исмингизнинг маъносини биласизми? Агар ўз исмингиз ҳақида етарлича маълумотга эга бўлмасангиз, биз бу борада сизга кўмаклашамиз. Тақдим қилинаётган китобимиз тўла-тўқис ана шу мавзуга бағишланади. Унда турли-туман исмлар, уларнинг изоҳлари, бир исмнинг бир неча маънолари борлиги, хусусиятлари, қайси тилга оидлиги ва шу каби керакли ҳамда бошқа қизиқарли маълумотлар ўрин олган.

УЎК: 821

КБК 81.2 Ўзб-4

**Тузувчи ва нашрга тайёрловчи:
Наврўз БЕКМУРОДОВ**

ISBN 978-9943-08-977-8

© Н.Бекмуродов. «Чиройли исмлар тўплами», «Янги аср авлоди». 2013 йил

КИРИШ

Дунёга келган фарзандларига исм қўйишда халқимиз қадимдан катта масъулият билан иш тутган. Зеро, кишининг исми уни бошқа шахслардан фарқлашга, ажратишга хизмат қилиши билан бирга ҳаёти давомида унга ҳар жиҳатдан таъсир қилиши мумкин. Халқимиз орасида «Исм жисмига уради», деган нақл бор. Бу таъсир ҳусн, оғирлик ва енгиллик, латофат ва нозиклик, эпчиллик ва ялқовлик, жасурлик ва қўрқоқлик ҳамда бошқа шу каби сифатларда намоён бўлади.

Даврлар оша исмларнинг маънолари ўзгара борган, бу ўша даврга хос бўлган маънавий ҳамда моддий эҳтиёжлардан келиб чиққан. Ислом дини кириб келгунга қадар Ўрта Осиё халқларига оид номларда кўпроқ жасурлик, ботирлик рамзи бўлган тушунчалар ифодаланган. Ислом динининг бу ҳудудда кенг тарқалиши ва сингиши натижасида болани номлаш одатлари ва анъаналарига ҳам ижобий таъсир кўрсатди. Фарзандга маъноли, Аллоҳга бандачилик ва мақтов маъноларини англатувчи исмлар, пайғамбарлар, саҳобалар, атоқли олимлар ва фозил кишиларнинг исмларини қўйиш анъана тусига кирди.

Ҳар бир ота-она зиммасида фарзанд борасида тўртта одоб мавжуд бўлиб, шулардан бири ўз фарзандига муносиб, чиройли ва исломий исм қўйиш саналади. Чақалоққа чиройли исм қўйиш бу борадаги вазифаларнинг энг муҳими ва масъулиятлиси эканига кўпчилик эътибор бермайди. Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломдан: «Эй Расулаллоҳ, фарзанднинг ҳаққи нимадан иборат?», деб сўрашганида у зот: «Унга чиройли исм қўйиб, гўзал одоб беришдир», деганлар (Имом Байҳақий ривояти).

Исм ҳар бир инсонга бешикдан то қабргача, кейин эса нариги дунёда ҳам ҳамроҳ бўладиган абадий йўлдош ҳисобланади. Кўпчилик ота-оналар фарзанд дунёга келгач қариндошларининг, таниш-билишларининг исмлари ичида ёқтирганларини, бирор

белги билан туғилган ҳолатига, туғилган санаси ва фаслига, наслига, аксарият ҳолларда тақлид қилиб ёки бўлмаса билиб-билмасдан маъносини англамай исм танлашади. Мазкур ҳолатни инобатга олиб, китобда Аллоҳнинг 99 гўзал исmlарини, Муҳаммад алайҳиссаломнинг муборак исmlари ва сифатларини, айрим исmlар таркибида қатнашадиган сўзлар маъносини, қўйиш тавсия қилинадиган ва ножоиз исmlарни, лақаб, мучал каби зарурий илmlарни алоҳида ажратиб бердик.

Исmlарни ўрганиш борасида филология фанида исмшунослик – ономастика, қолаверса, бу илмнинг антропонимика – кишилар исми билан шуғулланадиган соҳа мавжуд.

Муҳтарам ўқувчи! Ўзбек исmlари ҳақида кўплаб китоблар ёзилган. Муаллифлар уларга илмий ёки социологик антропонимика тарзида исmlаримиз маъноларини талқин қилганлар. Мазкур китобни тузишда асосан исmlарнинг маъноси бўйича кўплаб китоблар ёзган филология фанлари доктори, профессор Эрнст Азимович Бегматовнинг асарларига ва айрим ҳолларда адабиётлар рўйхатида кўрсатилган китобларга таяндик. Қўлингиздаги китобда, бизнинг қарашимизча, исmlар орасидан энг чиройли, ҳикматли, маъноси билан ажралиб турганларини танлаб олиб ҳукмингизга ҳавола этдик.

Шуни ҳам эслатиб ўтишимиз лозимки, китобни тайёрлашда ушбу соҳага оид нодир асарлар ёзган олимларга, хусусан, таниқли олим Эрнст Азимович Бегматовга, шунингдек, қимматли маслаҳатлари билан яқиндан ёрдам берган барча дўстлар ва устозларга, шунингдек, сиёсий фанлар доктори, профессор Ибодулла Эргашев, Эргаш Бекмуродов, Анвар Намозовларга миннатдорчилик изҳор қиламиз.

Тузувчидан

АЙРИМ ИСМЛАР ТАРКИБИДА ҚАТНАШАДИГАН СЎЗЛАР МАЪНОСИ

абди, абду – қул, фулом; банда; сиғинувчи, итоат қилувчи.

бегим – 1) бек фарзанди, беклар авлодига мансуб, бекзода; шаҳзода; ҳоким, ҳукмдор.

бегим – 2) подшоҳнинг хотини ёки қизи; малика, бекзода; хоним, бека, ойим; юксак мартабали, аслзода. Исм таркибида ҳурмат маъносини англатади.

бек, бег – 1) ҳукмдор, ҳоким, бошлиқ; ўтмишда махсус мансаблардан бирининг номи.

бек – 2) -бек // берк маъносида; мустаҳкам, ҳимоя қилинган; кучли, қудратли.

бека, бика – бекнинг хотини ёки қизи; беклар авлодига мансуб аёл.

биби, би – юқори синф, аслзодалар авлодига мансуб қиз (аёл); мўътабар, баланд мартабали аёл; *бека* (қар.), *хоним*; *ойим* (қар.); ўзбек шеваларида она, опа, буви, қайнона, хотин, уй соҳибаси маъноларида ҳам қўлланилади; *биби* сўзи ўтмишда машҳур туркий аёлларнинг фахрий унвони бўлган. Исм таркибида ҳурмат, эъзозлаш маъноларини англатади.

бибиш – Бибиойша, Бибинисо, Бибигул каби исмларнинг қисқарган шакли (қар. *биби*).

бобо – бува, ота ёки онанинг отаси. Баъзан азиз, муқаддас авлиё, пир маъносида ҳам келади. Бобосининг исми берилган, бобосининг исми билан аталган бола ёки бобосидек кўп умр кўрсин маъносини англатади.

бой, вой – асли бойлар, бадавлатлар авлодига мансублик; бой-бадавлат, ҳукмрон, жаноб. Исм таркибида болага тўқлик, фаровонлик тилаш, ҳурмат, эҳтиром маъноларида келади. Баъзан фарзандимиз кўпайсин, серфарзанд бўлайлик маъносини ҳам ифодалайди.

бону – шоҳлар, султонлар авлодига мансуб аёл; аслзода аёл; *бека* (қар.), *хоним* (қар.), *ойим* (қар.), *бегим* (қар.); бой-бадавлат аёл. Исмлар таркибида уй бекаси, хонадон эгаси, ҳурмат, эҳтиром маъноларини англатади.

бува – ота ёки онанинг отаси (қар. **бобо**), **буви, був, бу** – ота ёки онанинг волидаси, катта эна. Исмлар таркибида бувисининг исми билан аталган қиз ёки бувисидек узоқ умр кўрсин маънола-

рида келади. Баъзан исмларга анъанага кўра қўшиб айтилади ва ҳурматли қиз, аёл маъноларини англатади: **бувиш** (*қар. биби, бибиш*).

гул – гулдек кўркам, гўзал; зебо; ҳаёти гулдек яшнаган, обод бўлсин маъноларини англатади. Гул – нафосат, нозиклик, маъсумлик, соҳибжамоллик рамзидир.

дада – ота, падар. Исм таркибида дадасининг исми билан аталган бола ёки дадасининг орзуси, армони бўлган бола; дадасига йўлдош, ҳамроҳ бўлиб ўссин маъноларини англатади.

ёр – дўст, ўртоқ, ҳамдам, йўлдош. Исмлар таркибида бола ота-онасига ёки ўзидан олинган фарзандларга йўлдош, дўст бўлиб улғайсин ёки Аллоҳ, пайғамбарлар, авлиёлар болани қўлласин, асрасин, унга ҳамдам, ёр бўлсин маъноларини англатади. Баъзи номларда чақалоқнинг қандайдир насага, эътиқодга мансублигини, унга бахшида этилганлигини англатади.

жон // – **чон** – руҳ, тириклик, ҳаёт. Исмлар таркибида азиз, қадрли; эъзозли, мўътабар; ёқимли, ёқимтой маъноларини англатади. Ҳурмат, эҳтиром, эркалаш, суйиш муносабатини ифодалайди.

зода, -зод – шундан тарқалган, туғилган; боласи, ўғли, насли.

зот – бир бобокалон, бир авлод-аждоддан тарқалган насл; бола.

мирза – зиёлилар, қалам аҳллари; котиб, саркотиб, мунший маъносини англатган. Халқ тилида ўқимишли, саводхон маъноларини англатади.

мирзо – амирнинг ўғли, амир авлодига мансуб бола; амирзода, шаҳзода; Амир Темурнинг ўғиллари ва ундан кейинги амирлар ана шундай аталган.

момо – буви, бувининг онаси, катта буви; кампир, кекса аёл; доя хотин. Исмлар таркибида бувисининг исми билан аталган қиз, бувисидек узоқ умр кўрсин маъноларини англатади. Кўп ҳолда исмларга анъанага биноан қўшилиб айтилади.

моҳ – ой; ойдек гўзал, чиройли, ойюзли. Ойдинда, янги ой чиққанда ёки ой тўлишган кунда туғилган қиз.

мулла – арабча; мавло (мавла) сўзининг бузилган шакли бўлиб, мадрасада таҳсил кўрган саводхон киши; дин билимдонни, уламо. Исмлар таркибида билимли, ўқимишли, саводхон бўлсин; келишган, ёқимтой йигит бўлсин маъноларида келади.

мурод – тилак, орзу, мақсад. Исмлар таркибида тилаб олинган, армон қилиб юриб топилган, исталган, хоҳланган бола, мурод-мақсадли бола; туҳфа, совға, илтифот, инъом маъноларини ифодалайди.

мўмин – Аллоҳи таолонинг номи (сифати) бўлиб келганда бандалари хавфсизлигини таъминловчи, ҳимоячи, муҳофазакор маъноларини англатади. Исмлар таркибида кўпроқ ишонган, имон келтирган, мусулмон; диндор, итоаткор. Аллоҳнинг қули, содиқ хизматкори маъносида келади.

назар – 1) кўз қараш, нигоҳ. Исмлар таркибида эътироф, илтифот, мурувват, шафқат маъноларини англатади. Баъзи исмларда совға, эҳсон, туҳфа тушунчаларини ҳам ифодалайди. Бу ҳолларда Аллоҳнинг, пайғамбарнинг, азиз авлиёларнинг ғамхўрлиги кўзда тутилади.

назар – 2) қадимий яҳудийча ўзини худога бағишлаган, художўй, тақводор; ўзини тутиб олган, вазмин, камтарин маъноларини англатади.

ниёз – тўрт хил фарқли маъноларга эга: а) ёлвориб, илтимос, илтижолар қилиб юриб эришилган; б) хоҳланган, қутилган, орзу-армон қилинган; в) марҳамат, шафқат қилиб берилган; туҳфа, инъом эҳсон; г) назар қилинган, бахшида қилинган.

ниса, нисо – аёл, хотин, хоним, олий мартабали. Бу сўз ўтмишда аслзода ҳукмрон оилага мансуб аёллар исмига қўшиб айтилган.

нор – 1) хол, қизил хол; баданидаги туғма қизғиш доғ; хушрўй, чиройли; бахтли, хосиятли хол билан туғилган бола.

нор – 2) бир ўркакчи эркак туя; қудратли, бақувват.

нор – 3) ўт, олов, аланга.

нор – 4) анор; баданида анор рангли қизғиш доғ, белги билан туғилган.

нур – ёғду, зиё, ёруғлик, равшанлик; бахт, иқбол. Нур сўзи исмлар таркибида Аллоҳи таолонинг, пайғамбарнинг номи (сифат) вазифасида ҳам келади. Бунда борлиги, мавжудлиги ўз-ўзидан аён ва борлиқдан ҳам равшан, аён қилиб турувчи (Аллоҳ нурли, ёруғ, равшан (Муҳаммад) маъноларини англатади. Баъзи қўшма исмларда туҳфа, совға; мурувват, шафқат маъноларини ҳам ифода этади.

ой – аёллар исми таркибида гўзал, чиройли, эркаклар исмида бахтли, толеи баланд маъноларини англатади. Баъзи исмлар тар-

кибида янги ой чиққанда ёки ой тўлишган кунда туғилган бола маъноларини ҳам ифодалайди.

ойим – олий насаб авлодга мансуб қиз, аёл; *хоним* (*қар.*), *бека* (*қар.*); ҳурматли, эъзозли; тақводор хонадонга мансуб қиз, аёл.

охун – туркийча; оға, жаноб; форсча; худованд, жаноб, художўй. Исмлар таркибида ўқимишли, илмли киши; муаллим маъноларида келади. *Охун* сўзи халқ тилида уйғурларнинг умумий лақабини ҳам англатади.

почча – исмлар таркибида ака, оға; қайноға, ота; акасининг исми билан аталган бола маъноларини англатади.

пошша, почча – ҳукмрон, шоҳ, подшоҳ. Исмлар таркибида баланд мартабали, қадрли, эъзозли маъносида юксак ҳурмат, эҳтиром маъноларини билдиради.

сайид – Муҳаммад (с.а.в.) авлодлари, ўша авлодга мансуб пайғамбар авлодининг фахрий унвони. Бу сўз исмлар таркибида аслзода, зодагон, бузург, пешво, бошлиқ, хўжа, муҳтарам, ҳурматли зот маъноларида ҳам келади.

сайд – бахтли, саодатли, толеи порлоқ; ўсувчи, улғаювчи, юксалувчи; ҳурматли, эъзозга сазовор.

султон – шоҳ, ҳукмдор, подшоҳ. Исмлар таркибида юксак мартабали, улуғвор, юксак, толеи порлоқ маъноларини ифода қилади. Баъзи исмларда *султон* сўзи ҳазрати Султон (Аҳмад Яссавий) қабрини ёки бошқа муқаддас қадамжоларни зиёрат қилгач туғилган бола, яъни султоннинг туҳфаси, эҳсони маънолари ифода қилади.

той – 1) от боласи, тойчоқ. Исмлар таркибида эркалаш, суыйиш (тойим, тойчоғим, тойчоққинам) тушунчаларини ифодалайди ва қадрли азиз, қимматли маъноларини англатади.

той – 2) ўзбек тилидаги -ли қўшимчасига тўғри келади: *Холтой* – холли бола; *Норттой* – қизил хол (тамға)ли бола. Баъзи туркий тилларда *той ота*, *той она* бирикмалари бобо, буви (она томонидан) ўртоқ, ҳамдам маъноларига ҳам эга.

тош – исмлар таркибида маҳкам, мустаҳкам, жони қаттиқ бўлсин, яъни тошдай мустаҳкам бўлиб яшасин маъноларини англатади.

тўра – 1) олий тоифага мансуб, хон, подшоҳ фарзанди; шаҳзода, подшоҳ ўғли; йўлбошчи.

тўра – 2) ўтмишда хонлар даврида катта мансабнинг, яъни ҳокимнинг унвони; мансабдор, улуғ мартабали.

тўра – 3) Бухоро хонлигида *сайид* (*қар.*)ларнинг унвони бўлган; раҳнамо, сардор маъноларини англатади.

тўра – 4) одам бўйича келадиган ҳарбий аслаҳа (қалқон)нинг номи. Бу вазифада тўра сўзи муҳофаза қилинган, ҳимояланган маъноларини англатади.

тўра – 5) оиладаги учинчи ўғилдан кейинги тўртинчи ўғил. Халқ тилида «тўра бола», «тўралардек йигит бўлсин», «тўрам», «тўра ўғил» каби эркалаш, суйиш иборалари ҳам мавжуд.

хол, қол – баданида, тери устида бўладиган қора туғма доғ ёки буртма; *менг (қар.)*. Исмлар таркибида холли, холдор бола маъносини англатади. Шунингдек, хол гўзаллик, латофат, бахт, омад белгиси (рамзи) сифатида ҳам тушунилади. Баъзи шеваларда хол тоға маъносига эга. Қипчоқ шевалари *қол* шаклида (*Қолбуви, Қолтой – Холбуви, Холтой*) шаклига эга.

хон, қон – ҳукмдор, бошлиқ, подшоҳ. Исмлар таркибида улуғ мартабали, эъозли, обрўли; улғайиб элга бош бўлсин маъноларини англатади. Кўп ҳолда исмга анъанага кўра қўшилади ва ҳурмат, эъозлаш, суйиш маъноларини билдиради. Хон сўзининг хона, даргоҳ; дастурхон, таом, насиба маънолари ҳам бор.

хоним, хонум – юсак мартабали, эъозли, қадрли; аёллар исми таркибида ҳурмат, эҳтиром муносабатини ифодалайди.

шайх – мусулмон руҳонийларнинг олий вакили; тасаввуф йўлининг бошлиғи, йўлбошчиси; устоз, муаллим; билимдон киши, ҳудожўй, сўфий, пир, эшон, кекса, қари, мўйсафид. Исмлар таркибида шайхлар оиласига, авлодига мансуб маъносида келади.

шой – арабча; шойи-шойеъ – ёйилган, тарқалган; машҳур, намоён бўлган; кучли, қудратли. Баъзи шеваларда шой шоҳ сўзининг ўзгарган шаклидир.

қул – хизматчи, ғулом, қул; итоатгўй, тобе; сиғинувчи. Бу сўз исмларнинг бош ва охириги қисмига анъанага кўра қўшилади ва асосан, Аллоҳнинг бандаси, қули, мўмин, мусулмон маъноларини келтирилади.

қўзи – ёш, жажжи, кичкинтой; азиз, қадрли маъноларида болани суйиш, эркалаш маъноларини англатади. Баъзи номлар таркибида қўйлар қўзилаётган пайтда туғилган бола, соғ улғайиб қўю-қўзилари кўп, бой-бадавлат бўлсин маъноларини ҳам келтирилади.

ҳож – Каъбани зиёрат қилган, ҳаж қилган шахс ва мана шундай шахснинг фахрий унвони, лақаби. Исмлар таркиби ҳожилар оиласига, авлодига мансуб бола, ҳожининг фарзанди маъноларини ҳам англатади.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/uz/asar/2146> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/2146> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/2146>